

TEATRE I TRADUCCIÓ

Al'hora de traduir una obra de teatre hi ha traductors que distingeixen entre la traducció per la representació i la traducció per la lectura, personalment crec que aquesta distinció no és adient i que sempre s'ha de traduir per l'escena, ja que la intenció de l'autor és, pràcticament sempre, crear un text per ser representat. El que fa, però, que una obra sigui representable és un tema complex: pel que fa a la mesura, els directors hi troben fàcil solució, però el traductor ha de traduir el text sense escurçar-lo; i pel que fa als canvis d'escena, que és un aspecte que molt sovint es relaciona amb la representabilitat d'una obra de teatre, resoldre'ls depèn molt de la imaginació del director, ja que amb una taula i una cadira es pot representar una estança dins la casa més sumptuosa.

La majoria de les obres teatrals es tradueixen per les companyes que les volen portar a escena, no només per la possibilitat que siguin representades, sinó per a aquells qui tenen en ment de representar-les i, massa sovint, la seva tria es veu sotmesa al concepte d'actualitat, és a dir, una obra per ser adient i perquè sigui apta per ser portada a escena ha de ser "actual". Voldria posar en qüestió aquesta idea de l'actualitat d'una obra teatral perquè és un concepte totalment construït. Si bé totes les obres estan lligades al seu temps, aquest fet no ha de suposar cap inconvenient perquè, primer: podem imaginar el passat i, per tant, no ens cal que se'ns parli del present constantment i, d'altra banda, quan un director diu que una obra és actual el que vol dir és que en la seva lectura de l'actualitat hi troba alguna connexió, algun paral·lelisme, amb algun aspecte de l'obra que ha triat. És significatiu que cada cop que es celebra una efemèride, com pels docents anys del naixement d'un autor, per exemple, de sobte, la seva obra esdevé de molta actualitat. Aquest fenomen, tan convenient per a la indústria cultural, és molt important per al teatre, ja que hi ha obres que realment estan molt lligades al seu temps i prenen sentit en un context social molt determinat, però aquest fet, que es veu sovint com una limitació, no ho és. D'altra banda, hi ha obres que, com a clàssics, se'ls ha atorgat la virtut de ser sempre d'actualitat, però crec que estem davant una exageració. Shakespeare, per exemple, no parla pas de l'ànima humana, des del meu punt de vista, sinó que la sobredimensiona i d'aquí prové el plaer que en traiem en llegir-lo, perquè els sentiments i les emocions que descriu fan que pensem que el ser humà pot assumir una tal intensitat quan, en realitat, la major part dels personatges shakespearians serien candidats per al frenopàtic. Si poguéssim viure aquestes emocions amb aquesta força, probablement pagaríem un preu molt alt i, en canvi, es diu amb tota tranquil·litat que Shakespeare parla del ser humà. L'obra teatral d'Eliot, d'altra banda, que es planteja problemes i preguntes que l'home es formula constantment i que, en aquest sentit, és tan intemporal com a mínim com l'obra de Shakespeare, ara seria molt difícil que es representés (a menys que hi hagués alguna efemèride eliotiana, és clar) perquè som massa cíncics per admetre la seva sinceritat i, per tant, és menys probable que es tradueixi.

Pel que fa a què és i què no és traduïble, crec que més enllà dels problemes lingüístics, que sempre tenen alguna alternativa si no solució, el que és intraduïble és la tradició pròpia d'una literatura. El que Goldoni representa, per exemple, al segle XVIII italià, no es pot traslladar. La

forma com, partint de la Commedia dell' Arte, l'autor evoluciona fins acabar definitivament amb aquella antiga expressió teatral no té traducció possible a una literatura diferent. De fet, la qüestió important és, precisament, aquesta: que una traducció insereix una obra estrangera dins una nova tradició, alterant-la, fent que es reinterpreti també el passat i conformant un nou un cànon literari, cànon que sobrepassa la idea de període i la creació que té lloc en un determinat moment i que es forma en un sistema literari, concepte molt més ampli en el qual conviu la literatura del passat i del present amb tot allò a què el lector té accés i com és valorat i reinterpretat per cada generació. Les traduccions són, de fet, indicadors dels interessos d'una determinada societat.

Una traducció és un comentari a l'obra, és un punt de vista, està sempre ideològicament marcada, però això hauria de ser un valor afegit a l'obra traduïda. Crec que perquè la feina del traductor es valori el que s'ha de valorar són les traduccions mateixes. Quan es considera la traducció en relació a l'original, aquesta és vista sempre com un empitjorament inevitable, mentre que, seguint la comparació que el traductor Renato Poggioli va proposar en un article el 1966 s'hauria de veure com l'expressió d'un art interpretativa, com la interpretació d'una partitura musical. Seria interessant que, almenys algun cop, es fes l'exercici de llegir dues o tres traduccions diferents d'una mateixa obra per tenir, així, diferents punts de vista sobre ella i una opinió més real i més completa. Tot i que, en un principi, podria semblar que la lectura de diferents traduccions pot, més aviat, confondre, crec que pot reconstruir el que hi ha de comú en totes elles i que fer veure el que hi ha d'ideològic i de diferent també pot dir-nos molt de l'original.

Inevitablement, en parlar de traducció teatral, he de parlar dels directors i actors i de la difícil convivència del text amb aquells qui el porten a escena. Per a gran part del món teatral el text és un punt de partida quan crec que hauria de ser un punt d'arribada. Directors i actors es senten amb la llibertat de tallar, afegir o canviar el text, i crec que això és un abús, al qual els mateixos autors teatrals es sotmeten, altrament no podrien veure les seves obres en escena, renunciant així a defensar la seva obra. El repartiment del poder deixa ben clar que els qui treballem amb el text trobem la dinàmica teatral més aviat irritant. Hi ha, però, un cas que hauria d'haver establert precedent: Tennessee Williams, l'any 1974, va portar a judici la companyia alemanya Theatre der Freien Volksbühne Berlin que havia modificat la seva obra *Un tramvia anomenat desig* i va guanyar. Shakespeare, està clar que no pot denunciar ningú, però en més d'un cas crec que ho hauria fet, perquè hom pot dir que s'inspira en l'obra d'un determinat autor però no canviar-la i continuar mostrant-la com la creació original. Hi ha tot un vocabulari en l'àmbit de la traducció teatral que amaga la impunitat davant la distorsió injustificada: adaptació, versió o versió lliure, no es distingeixen clarament, són només designacions per fer el que a hom li plau amb l'obra d'altres. Les bones obres de teatre haurien de ser un punt d'arribada, ja que no s'exhaureixen i sempre s'hi poden fer noves lectures sense necessitat de modificar ni una sola coma.

La publicació d'una obra teatral que s'ha portat a escena acostuma a respectar el text del traductor. No té perquè recollir els canvis que, d'altra banda, poden tornar a refer-se, d'una determinada representació. Respectant el text íntegrament es pot ser infinitament creatiu.